

Alleen in dans kon zij wonen

Ander werk van Arend Hulshof

Rijpstra's ondergang. Het lot van een burgemeester in oorlogstijd (2016)

Arend Hulshof

Alleen in dans kon zij wonen

Het vrijgevochten leven van
Darja Collin (1902-1967)

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV
2025

Deze publicatie is mede tot stand gekomen dankzij bijdragen van
het Jaap Harten Fonds en De Kattendijkse/Drucker Stichting.

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Aan hen
die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op enig recht,
wordt verzocht contact op te nemen met Em. Querido's Uitgeverij BV,
Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Copyright © 2025 Arend Hulshof
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt,
in enige vorm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van Em. Querido's Uitgeverij BV, Weteringschans 259,
1017 XJ Amsterdam. Ook tekst- en datamining van deze uitgave is
niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de uitgeverij.

Omslag Brigitte Slangen
Omslagbeeld Literatuurmuseum, Den Haag
Foto auteur Karen Veldkamp
Kaart Blokplan
Binnenwerk Perfect Service, Reeuwijk

ISBN 978 90 214 8536 2 / NUR 320
www.querido.nl

Voor Dorien, Hanna en Fenna

*Jij kunt met een wending, een gebaar
Woede, weemoed en geluk weergeven,
Waar ik honderd woorden over doe.*

– J. Slauerhoff over zijn geliefde Darja Collin

Inhoud

Proloog	11
1 Bij nonnen	15
2 'Wat is dit Haagsche danseresje vooruitgegaan'	25
3 Evenmin vast te houden als water	41
4 Gedoemd te mislukken	47
5 Darja's toverstaf	58
6 Uit elkaar	67
7 Zwanger in Italië	75
8 Vreugde die ernstig en zelfs dramatisch is	81
9 Seks in de taxi	89
10 Terugvechten	104
11 Charmante compatriotte	113
12 Theedrinken met een orang-oetan	121
13 In Nederland wil ik niet leven	132
14 Opgesloten in Congo	144
15 Danskieren van Leo Vroman	153
16 Met blote benen op straat	164
17 Dansen voor soldaten	176
18 Opgeslokt door New York	185
19 Familiedrama	194
20 Boerenwals met Hans van Manen	204
21 Scuola di Daria Collin	210
22 Huwelijk voor een zak met lires	215
23 Balletoorlog	223
24 Stad onder water	232

Epiloog	237
Noten	247
Bibliografie	265
Illustratieverantwoording	269
Dank!	271
Register	273

Proloog

Parijs, zomer 1930. Bob Spoelstra loopt door Gare de Lyon. De 29-jarige schrijver die bekendstaat als A. den Doolaard woont al bijna een jaar in de Franse hoofdstad. Hij heeft net een vriend uitgezwaaid en wandelt nu naar de uitgang van het station.

Bij een van de perrons ziet hij een donker, stoffig treinstel met bestemming Lyon-Nice. De eerste klasse lijkt nog leeg te zijn, maar dan ziet hij hoe een vrouw met helblond haar het gordijn van haar coupé opzijshift.

‘Darja!’ roept Bob stomverbaasd. ‘Darja!’ Het is Darja Collin, de 27-jarige ballerina met wie hij een jaar eerder in Den Haag een vurige liefdesaffaire had. Ze was een van de populairste danseressen van Nederland, die al veel van de wereld had gezien. In Parijs en Dresden had ze gewoond, in Münster was ze de eerste solodanseres bij de Opera. En op haar negentiende was ze zelfs in New York geweest.

Voorlopig wilde ze echter in Nederland blijven, had ze tegen Bob gezegd. Ze had een dansschool opgericht in Den Haag waarmee ze vernieuwende balletten wilde maken. Daar kon ze de avontuurlijke Bob niet bij gebruiken. Na twee innige maanden wees ze hem de deur. ‘Ga op reis,’ had ze hem aangeraden. ‘Heel lang dit land uit. Dingen beleven.’ Zelf zou ze even niets anders meer eten, drinken, denken en dromen dan haar ballet.

Bob was nauwelijks verbaasd. Darja was evenmin vast te houden als water, schreef hij over haar. En vertrok naar Parijs.

Daar ziet Bob haar nu voor het eerst weer terug. Hij rent de trein in. Door het lawaai op het station had Darja zijn schreeuw niet gehoord.

Maar eenmaal in haar coupé vliegen ze elkaar zonder iets te zeggen in de armen. 'In lange, innige kussen herbeleefden we het stukje verleden dat van ons samen was,' zwijmelt hij later. Dan komt er een mage-re man in een donker pak binnenlopen. Het is dichter en scheepsarts Jan Slauerhoff. Hij heeft een fles wijn in zijn handen en kijkt nors.

'Dag Slau,' zegt Bob vriendelijk.

'Je moet wel weten,' zegt Slauerhoff bars, 'dat ik gisteren met deze jongedame getrouwd ben.' Zijn mondhoeken vormen een sardonische grijns.

Verbijsterd loopt Bob naar buiten. Geen woord heeft hij met zijn oude vlam gewisseld. Arme Darja, denkt hij als hij de trein uitstapt. Dit loopt heel erg mis...'

*

In 2018 las ik Wim Hazeus vuistdikke biografie over Jan Slauerhoff, die toen net in een herziene uitgave was verschenen. Als tiener las ik het boek ook al, maar toen was ik vooral gegrepen door het avontuurlijke bestaan dat de rusteloze Slauerhoff leidde in de jaren voor zijn huwelijk met Darja Collin. Als scheepsarts reisde hij de wereld over, was vaak ziek, kon nergens echt geluk vinden en had – cliché, cliché – in ieder stadje een ander schatje.

Twintig jaar later leek het levensverhaal van zijn echtgenote me veel spannender. Meer nog dan hij ging Darja tegen de tijdgeest in. Als vrouw hoorde je te trouwen, kinderen te baren en voor je gezin te zorgen. Op de dag van je huwelijk kreeg je automatisch ontslag omdat je voortaan die andere taken hoorde te volbrengen. Wettelijk was vastgelegd dat de man de baas was binnen het huwelijk en dat jij hem moest gehoorzamen.

Daar trok de eigenzinnige Darja zich echter weinig van aan. Veel meer dan Slauerhoff voor zijn gedichten, leefde zij voor de dans. Alles moest wijken voor haar ambitie om internationale podia te betreden. Ook daarmee ging ze in tegen de heersende moraal. In het calvinistische Nederland werd dans verketterd. Vrouwen die schaars gekleed op een podium bewogen op muziek, dat kon volgens politici, kerkleiders

en andere conservatieve krachten alleen maar ellende veroorzaken.

Na het herlezen van de biografie en een snelle zoektocht naar meer informatie over haar, wist ik genoeg. De komende jaren zou mijn leven voor een groot deel in het teken staan van Darja Collin. Alles wilde ik over haar weten. Wat dreef haar? Wat had haar gevormd? Waarom koos ze niet voor een bestaan als getrouwde huisvrouw? Waarom streefde ze naar succes in dans, terwijl de rest van het land dat verafschuwde of er simpelweg geen interesse in had?

Als eerste wilde ik afspreken met de enkele mensen die haar nog gekend hadden. Dat waren niet de minsten, ontdekte ik al gauw. In oude interviews las ik dat ze de nog zeer prille carrière van Hans van Manen in 1951 van de ondergang had gered. De inmiddels 93-jarige choreograaf van internationale statuur was toen weggestuurd bij een ander dansgezelschap wegens gebrek aan talent. Darja danste zelf niet meer en gaf leiding aan het ballet van de Nederlandse Opera. Ze nam Hans op in haar groep en gaf hem zo een tweede kans. 'Daar ben ik haar nog steeds dankbaar voor,' zei hij toen ik in 2018 bij hem in zijn appartement in Amsterdam-Zuid langs mocht komen om herinneringen op te halen.

Stiekem kende hij Darja al veel langer, vertelde hij ook. Toen Darja na de oorlog de leiding kreeg van het operaballet, woonde Hans met zijn moeder op driehoog in de Marnixstraat, recht tegenover de Stadsschouwburg. Hij wist precies wanneer Darja daar met haar groep repeteerde en hij wist ook dat er in de muur van het theater een gat zat. Als hij op een stapeltje stenen klom, kon hij zo naar binnen gluren. Zo stond de iele tiener dagelijks met zijn gezicht tegen de muur gedrukt gefascineerd te kijken hoe Darja haar dansers drilde.

Het maken van een biografie is niet heel anders dan het kijken door het gat in een muur, dacht ik vaak de afgelopen jaren. Ik bezocht archieven, las boeken over dans en biografieën over tijdgenoten, speurde door oude kranten en tijdschriften en was opgetogen als ik weer een glimp had kunnen opvangen. Om een compleet beeld te kunnen schetsen, keek ik vaak door dat gat. Steeds zag ik een vrijgevochten vrouw die de wereld bereisde en ondanks een moeilijke jeugd dansend door het leven ging.

Bij nonnen

Toen Darja's moeder Wilhelmina de zeventig was gepasseerd en ze zich allang geen zorgen meer hoefde te maken over de opvoeding van haar kinderen, liet ze zichzelf door een fotograaf portretteren. Met vriendelijke ogen keek ze recht de camera in. Ze had haar krullende haar kort laten knippen en om haar hals hing een Christuskruis. Zeker voor iemand met haar verleden oogde ze vitaal.

De foto is in het jaar na de Tweede Wereldoorlog genomen. Darja woonde toen in New York, haar moeder in Den Haag. 'Voor mijn lieve dochter Maria Darja Collin' staat op de achterkant van het portretje gekrabbeld. 'God zeggen haar'. Die lieve dochter zou de foto altijd bewaren. Mogelijk keek ze inmiddels met iets meer begrip naar de moeder die haar zo'n ongelukkige jeugd had bezorgd. Of misschien koesterde Darja de liefdevolle woorden die Wilhelmina had geschreven, een van de weinige keren dat ze ervan blijk gaf haar wél te zien staan.

Toen Darja klein was, en de alleenstaande Wilhelmina zich daadwerkelijk druk had kunnen maken over het welzijn van haar kinderen, was ze opgeslokt door eigen sores. De fles leek ze belangrijker te vinden dan haar kroost.

Je zou de kinderjaren van Darja gerust een valse start kunnen noemen. Anderhalf jaar na haar geboorte ging het mis. Het huwelijk van haar ouders was voorbij en het gezin viel uit elkaar. En dat terwijl acht jaar eerder alles nog zo zonnig leek. Voorjaar 1896 trouwde Wilhelmina van Dijk met de elf jaar oudere Robert Collin. Zelf was ze met haar 21 jaar nog minderjarig, maar ze had al wel een paar keer opge-

Wilhelmina van Dijk, 6 november 1946.

treden als zangeres.¹ Zo had ze Robert ontmoet, die als violist probeerde door te breken. Ze hoopten samen een leven te kunnen leiden in de muziek, net als Roberts ouders. Acht maanden na hun huwelijk werd hun eerste dochter Lilly geboren.

De eerste scheurtjes in hun relatie kwamen al snel aan het licht. Het frustreerde Robert dat het hem maar niet lukte in de voetsporen te treden van zijn beroemde ouders. Zijn in 1880 overleden vader was een succesvolle orkestleider die prijzen had gewonnen. Moeder Anna was met haar altstem nog talentvoller. Zo had zij als soliste de *Graner Messe* van Franz Liszt mogen zingen. De beroemde Hongaarse componist was voor die uitvoering speciaal naar Amsterdam gereisd en zei na afloop bijzonder ingenomen te zijn met Anna's zangpartij.²

Gebukt onder torenhoge verwachtingen begon Robert zich langzaam te realiseren dat hij zijn publiek nooit zo zou kunnen raken zoals zijn ouders dat konden. 'Wat waren er akelig veel lege stoelen,' schreef een krant in 1898 over een optreden. 'Ons oordeel kan niet zo gunstig zijn. Trouwens, na zijn Faust-fantasie zal hem wel voldoende gebleken zijn hoe de aanwezigen over hem dachten.'³

Wilhelmina was toen alweer zwanger van de tweede. In september kregen ze een zoon, die ze naar hem vernoemden. Kort daarop verruilden ze Amsterdam voor het deftige Velp bij Arnhem, waar het jonge gezin zich bij de dorpsfotograaf liet vastleggen. Vader Robert met grote snor kijkt bloedserieus de camera in, als een verantwoordelijke pater familias. Dochter Lilly naast hem heeft een vrome blik en een groot Christuskruis om haar hals; peuter Robert kijkt loom langs de camera. Alleen in de ogen van Wilhelmina is iets vrolijks te ontdekken. Maar schijn bedriegt. In werkelijkheid was het geluk in het gezin ver te zoeken. Met twee andere musici was Robert in Velp nog een avontuur aangegaan door een trio te vormen, maar ook met hen kon hij geen indruk maken.

V.l.n.r. Robert, Lilly, Robert en Wilhelmina.

In 1902 leek er een kleine opleving te zijn. Wilhelmina was opnieuw zwanger en ze verhuisden die zomer terug naar Amsterdam. Met een frisse start zou hun huwelijk misschien toch nog wat worden, hoopten ze. Robert was weliswaar diepbedroefd over het overlijden van zijn moeder Anna eerder dat jaar, maar Wilhelmina hoopte stiekem dat er ook iets van hem af zou vallen nu hij niet langer last had van zijn moeders juk. Op woensdag 19 november, een ijskoude

dag waarop het zes graden vroom, werd dochter Maria Frederika Louisa Collin geboren. De twee oudste kinderen Robert en Lilly waren toen vier en bijna zes.

Onduidelijk is of zij hun zusje toen al Darja noemden. Zeker is wel dat het nieuwe geluk niet lang zou duren, want in het voorjaar van 1904 nam Wilhelmina de drie kinderen mee naar haar moeder in de Achterhoek en liet Robert achter in Amsterdam. Daarna ging het slechter en slechter met hem. Nu had hij niet alleen als violist nooit weten door te breken, ook als echtgenoot en vader was hij mislukt. Nog geen vier maanden na het vertrek van zijn gezin overleed hij in het Onze Lieve Vrouwen Gasthuis in Amsterdam. De doodsoorzaak is niet meer te achterhalen. Zijn drie zussen plaatsten een rouwadvertentie in de krant. 'Na een geduldig lijden' was Robert overleden, schreven ze. Net als zijn moeder een paar jaar eerder was hij 'voorzien van de H.H. Sacramenten der Stervenden'. Zijn ex-vrouw en kinderen werden niet eens meer genoemd in de annonce.⁴ Hij was slechts veertig jaar geworden.

*

Aan de andere kant van het land kon Wilhelmina zonder inkomen – en wellicht gebukt onder een schuldgevoel – onmogelijk voor haar drie kinderen zorgen. Ze was nog geen dertig jaar en wilde zo snel mogelijk naar een onbekende stad waar niemand wist dat ze haar man had verlaten en ze als katholieke weduwe opnieuw kon beginnen. Het werd Rotterdam. Van haar drie kinderen nam ze alleen de zesjarige Robert mee. De twee jaar oudere Lilly bracht ze onder bij de nonnen van klooster Duinzigt in Oegstgeest. Peuter Darja liet ze achter bij oma, maar toen die bijna vier was vond Wilhelmina haar groot genoeg en bracht ze ook haar naar Oegstgeest.

Voorspoed had Wilhelmina toen nog niet gevonden in Rotterdam. Ze was werkloos en steeds vaker poogde ze met drank aan haar dagelijkse misère te ontsnappen. Voor Robert zorgde ze wel, zo goed en zo kwaad als dat ging, maar je kunt je afvragen of Darja en haar oudere zus niet beter af waren in Duinzigt.

Daar sliepen ze met andere meisjes in een grote slaapzaal. Het katholieke internaat vormde volgens tijdgenoten 'het bloeiende middelpunt' van Oegstgeest. Een halve eeuw eerder had bisschop Cornelius de Wijkerslooth opdracht gegeven tot de bouw van deze 'school voor kansarmen' op het terrein bij zijn witgepleisterde paleisje aan de rand van het dorp.⁵ Vier jaar na de opening waren er al elf zusters, twintig kinderen en vierentwintig vrouwen. Duinzigt groeide uit tot een fameus katholiek meisjesinternaat en damespension, waar met name schippers hun dochters onderbrachten. Toen Darja het klooster binnenkwam, was het gebouw net uitgebreid met een vleugel zodat de volwassen vrouwen die zich er om uiteenlopende redenen hadden teruggetrokken, niet meer bij de meisjes in een ruimte hoefden te slapen. Niet lang erna werd ook aan de noordzijde een vleugel gebouwd, waardoor het klooster een U-vorm kreeg. Maar de inrichting bleef sober. Anders dan veel andere panden in Oegstgeest had Duinzigt geen stromend water. Gas en elektra kwamen er pas in 1910.⁶

Les kregen Darja en de andere kinderen van zuster Bertine. Zij bracht de meisjes de katholieke leer bij volgens de congregatie Franciscanessen van Mariadal, waarbij vooral armen- en ziekenzorg hoog in het vaandel stonden. Tussen die lessen en de gebeden door hielpen de meisjes mee in de moestuin. Soms trokken ze het verlaten bos in rondom het klooster en het witte paleis dat er sinds de dood van de bisschop vervallen bij stond. De kloosterbewoners waren de enigen die tussen de oude bomen en stille vijvers mochten wandelen. Het moet heerlijk zijn geweest zo'n bos voor jezelf te hebben, maar misschien was het niet genoeg om het gemis aan een gezinsleven op te vullen. In haar latere leven blikte Darja zelden terug op haar jeugd. In de kerkbankjes droomde ze vaak weg bij plaatjes van Italië, zei ze een keer in een interview met *NRC*.⁷ Veel slechter was haar herinnering aan het eten in Duinzigt. Soms, vertelde ze tegen vrienden, krabde ze de kalk van de muren in een natuurlijke behoefte om het gebrek aan voedingsstoffen te compenseren.⁸

In 1912 kwam de ommekeer. Darja was negen en omdat het iets beter leek te gaan met haar moeder, mochten Lilly en zij die zomer het klooster verlaten om bij Robert en Wilhelmina in Rotterdam te komen wonen. Ingrijpende dan die terugkeer was de dansavond van Jacoba van der Pas, waar Wilhelmina Darja kort daarna mee naartoe nam.

Het verschil tussen Darja's sobere leventje tot dan toe en dat van de ruim acht jaar oudere danseres Van der Pas kon haast niet groter zijn. In de door nonnen geleide omgeving waar Darja was opgegroeid, bezocht ze alleen diensten in de nabijgelegen Sint-Willibrorduskerk. Een theater had ze nooit eerder vanbinnen gezien. De Haagse Jacoba kwam daarentegen uit een kunstminnend gezin en werd op haar elfde naar een dansinternaat bij Berlijn gestuurd. Haar vader had in Parijs een optreden gezien van de legendarische Isadora Duncan, en wilde dat zijn jongste dochter ook danseres zou worden.

De Amerikaanse Duncan, die bekendstond als 'danseres op blote voeten', had aan het begin van de eeuw een 'dans van de toekomst' ontwikkeld. Daarmee rekende ze niet alleen af met het preutse, victoriaanse fatsoen, maar ook met de in haar ogen letterlijk beklemmende regels van het klassieke ballet. Met vrije, natuurlijke bewegingen meende ze veel beter haar gevoel te kunnen uiten. Daarbij liet ze zich inspireren door bewegingen in de natuur, zoals een golvende zee of wind in het riet, en door tekeningen op oude Griekse vazen.⁹ Velen zagen haar dans als rebels, tegendraads en revolutionair.

Duncan trad op in heel Europa, en in Duitsland opende ze een dansschool, waar de elfjarige Jacoba van der Pas al snel wist op te vallen. De Amerikaanse danseres zou haar zelfs meenemen op tournee en noemde haar 'een engeltje met prachtig lang haar dat een fantastische stralenkrans om haar gezicht vormde'. Terug in Den Haag zou Jacoba zelf langs podia gaan, waar ze steeds werd aangeprezen als Duncan-leerlinge. Net als haar rebelse lerares danste ze op blote voeten en droeg ze ruimzittende gewaden die niet konden verhullen dat ze nog altijd iets kinderlijks had.

Maar dat was niet wat Darja opviel toen ze Jacoba in het najaar van 1912 zag dansen. Ze kon die avond haar ogen nauwelijks geloven, en

was lang niet de enige in de Rotterdamse zaal. Vrijwel niemand had ooit eerder een vrouw zo sierlijk zien bewegen op de klanken van klassieke muziek.

Ooit was dans mateloos populair in Nederland. De Amsterdamse theaterdirecteur Jan Eduard de Vries liet in de negentiende eeuw prachtige balletten opvoeren. Van oorsprong was hij decorontwerper en hij kon volgens tijdgenoten ‘volmaakte illusies’ op het toneel wekken: van brandende gebouwen en instortende paleizen tot zeevarende schepen en zwevende nimfen.¹⁰ Maar na zijn dood in 1875 werd ballet meer en meer weggezet als plat amusement dat eigenlijk alleen in het circus thuishoorde. Uiteindelijk verdween podiumdans zelfs helemaal uit de Nederlandse theaters.¹¹

En dat was maar goed ook, schreef een criticus in de krant, nog geen vijf jaar voor het Rotterdamse optreden van Jacoba. Volgens hem had ‘deze uitloper van dramatische kunst zowel aan onze toneelletterkunde als aan onze toneelspeelkunst zeer veel kwaad gedaan’. Tot zijn opluchting was het niet meer ‘in de mode dat men naar de schouwburg ging om het ballet te zien’. Het zou ‘een slecht voorteken zijn als het weer opkwam’.¹²

De familie Van der Pas liet zich niet tegenhouden door zulke opvattingen. Najaar 1912 toverde Jacoba een ruimte in haar ouderlijk huis om tot balletstudio en opende ze haar eigen dansschool. Al snel trok ze zoveel leerlingen aan dat ze kon uitwijken naar een groter pand. Haar oudere zus Helena gaf inmiddels ook les, en hun jongere broertje Theo begeleidde hen op de piano. Hij zou jaren later een beroemde pianist worden.

Tegen die tijd was de danscarrière van Jacoba echter als een nachtkars uitgedoofd. Eind jaren tien was de danseres in het huwelijk getreden met de veertien jaar oudere dagbladjournalist Tom Landré. Natuurlijk had Jacoba daarna door kunnen dansen. Dat ook vrouwen werkten was niet meer helemaal ongebruikelijk. Nog altijd deed de overgrote meerderheid overdag het huishouden terwijl de echtgenoot buitenshuis werkte. Toch was het aantal Nederlandse vrouwen dat iedere ochtend naar kantoor ging, in tien jaar tijd meer dan verviervoudigd.¹³ Jacoba stond echter na haar huwelijk zelden nog op de

planken. Dat ze de moderne danstechniek van Duncan had overgenomen, betekende nog niet dat ze ook haar geëmancipeerde en rebel-lerende karakter had, merkte broer Theo jaren later op.¹⁴ Ook hun zus Helena stopte na haar huwelijk met dansen. Zij emigreerde met haar man naar Amerika en Jacoba verhuisde rond die tijd terug naar Berlijn, waar ze ooit bij Duncan in de leer was gegaan. Nu ging ze erheen omdat haar echtgenoot correspondent kon worden in Duitsland. Zelfs in intieme kring danste Jacoba toen al niet meer. Doordat ze last kreeg van reuma zou ze uiteindelijk zelfs niet meer kunnen lopen.

*

Zonder dat ze het wist, had Jacoba met dat Rotterdamse optreden in 1912 iets losgemaakt wat langer standhield dan haar eigen carrière. Bij het zien van de zwierig bewegende vrouw was bij Darja een verlangen bovengekomen dat ze niet kende: het verlangen om te dansen voor publiek.

Toch liet dat nog even op zich wachten. Dat lag vooral aan haar alcoholistische moeder, die nog altijd nauwelijks in staat was om voor haar kinderen te zorgen. Soms liet ze hen dagenlang alleen om dan stomdronken thuis te komen. Al na een halfjaar keerde Darja terug naar Oegstgeest en bleef dans voorlopig slechts een droom. Muziek en kunst waren zaken voor leeftijdsgenoten uit hogere klassen, werd haar in het klooster duidelijk gemaakt. En ballet was in Duinzigt al helemaal uit den boze. Maar Darja was vastberaden en identificeerde zich steeds meer met haar overleden vader en grootouders, die ook een muzikaal leven op het podium hadden geleid. Oma Anna Tobisch was op haar twintigste zelfs de eerste alt van de Keizerlijke Opera in het Weense Kärntnertheater.¹⁵ Op datzelfde podium had Ludwig van Beethoven nog geen 35 jaar eerder zijn beroemde negende symfonie in première laten gaan.¹⁶ Hoger kon je haast niet klimmen op de muzikale ladder.

Een verhuizing naar Amsterdam lag dan ook niet voor de hand. De ooit rijkste stad ter wereld was verpauperd en uit de zwaar vervuilde grachten borrelde een niet te vermijden stank. Cultureel stelde Am-

sterdam al helemaal niets voor, zeker niet vergeleken met het mondaine Wenen.

Maar Anna vertrok niet naar Amsterdam vanwege muzikale ambities. Ze was verliefd. Na een voorstelling in Wenen was de Duitse dirigent Robert Collin op haar afgestapt. Sinds een jaar was hij kapelmeester bij een operagezelschap in de toen nog houten Stadsschouwburg van Amsterdam. Daar zwaaide hij volgens de pers 'zijn commando-staf met een kracht en zekerheid als die van een oud ervaren generaal'.¹⁷ Hij vroeg Anna of ze soliste wilde worden bij zijn gezelschap. De vonk was inmiddels overgeslagen en zo verruilde Anna de Keizerlijke Opera van Wenen voor het stinkende Amsterdam. Zelfs nadat Roberts operagezelschap binnen een jaar op last van de gemeenteraad was opgeheven, bleef Anna bij hem. Ze trouwden en kregen drie dochters en een zoon – Darja's latere vader.¹⁸

Anders dan vrijwel al haar generatiegenoten bleef Anna ook tijdens haar huwelijk buitenshuis werken. Ze gaf muziekles en werd benoemd tot hoofddocent zang aan de Amsterdamse muziekschool (het huidige conservatorium). Bovendien stond ze in het hele land op podia, vaak bij recitals en liefdadigheidsconcerten. In 1873 trad ze zelfs op voor koning Willem III bij een '*soirée intime*' in het Paleis op de Dam. Na afloop was de als losbol bekendstaande vorst zo enthousiast dat hij haar een gouden dameshorloge met diamantjes gaf.¹⁹

Veertig jaar later zat Anna's kleindochter Darja te verpieteren in Oegstgeest. Ze werd opstandig en wilde haar overleden vader en fameuze grootouders bewijzen dat ook zij in de muziek kon doorbreken. Na nog twee lange jaren in het klooster trok ze in 1915 opnieuw in bij haar moeder in Rotterdam. Wilhelmina was inmiddels hertrouwd met een zeven jaar jongere Brit, die iets meer rust bracht in het gebroken gezin.

Belangrijker was dat Darja het in Rotterdam voor elkaar kreeg dat ze dansles mocht volgen. Natuurlijk had ze zich het liefst aangemeld bij de school van Jacoba van der Pas in Den Haag, maar daar was geen geld voor. In plaats daarvan ging ze naar de dansschool van de Pools-Duitse Angèle Sydow, die in Nederland was neergestreken om

te ontkomen aan de verwoestende wereldoorlog op de rest van het continent.²⁰ Nadat ze Darja had zien dansen, wist ze meteen dat het twaalfjarige meisje talent had. Voortaan mocht ze gratis aan alle lessen meedoen.

Een paar jaar later liet Sydow Darja's droom uitkomen. In de 'Paaschvacantie' van 1918 liet ze haar meedansen bij een optreden in Amsterdam. In het Centraal Theater gaven ze drie dansmatineeën op muziek van Beethoven en Rubinstein. De zaal lag in een souterrain; Amsterdammers spraken meestal over 'de kuil' als ze het over dat theater hadden. De pers was enthousiast over Darja's debuutoptreden en hoewel ze in die recensies nog niet bij naam werd genoemd, kon ze haar geluk niet op. Ruim vijf jaar na het optreden van Jacoba van der Pas in Rotterdam, had zij zichzelf laten zien aan een publiek. Dat smaakte naar meer. Theaterdirecteur en impresario Max van Gelder beloofde haar dat ze vaker mocht optreden. Bijvoorbeeld bij de cabaretprogramma's van Jean-Louis Pisuise, met wie Van Gelder al jaren samenwerkte.

Darja was inmiddels vijftien en stond op het punt haar moeder en stiefvader definitief te verlaten om op zichzelf te gaan wonen. Eindelijk zou ze de vrijheid krijgen waar ze zo naar verlangde. Een paar weken na haar debuut in 'de kuil' verhuisde ze naar Den Haag. Bij de gemeente liet ze zich inschrijven als 'professioneel danseres'. Ze had een kamer gevonden op de Elandstraat. Waar ze de huur van betaalde, is niet meer te achterhalen. Het lijkt onwaarschijnlijk dat ze toen al van dansoptredens kon leven. Misschien stonden Max van Gelder of andere welvarende bewonderaars haar financieel bij, zoals later vaker zou gebeuren.

Hoe dan ook wist Darja in die lente van 1918 te ontsnappen aan haar benauwende jeugd. Terwijl verderop in Europa Duitsland zich voorbereidde op een allesbeslissende slag, waarin het nog één keer alles op alles zou zetten om de wereldoorlog te winnen, kon haar leven eindelijk beginnen.